

Néhány megjegyzés és javaslat a készülő etikai kódexhez

Szükségessége, jelentősége

Az etikai kódex kidolgozását szükségesnek és időszerűnek tartom. Egyetértek ennek a javaslatban szereplő indokaival: a tapasztalatok is azt bizonyítják, hogy a könyvtárosokra, a könyvtári kollektívákra „ráfér” egy olyan, a tevékenységet és a magatartást szabályozó normagyűjtemény, amely a lehetséges szituációkban megmutatja, előírja a helyeset, a követendőket. A szabadságnak a hivatás szempontjából elengedhetetlen társadalmi légköre – amit a rendszerváltás óta mindenki élvezhet – közismerten fellazította a társadalmi normarendszereket, még a legerősebb jogi normarendszert is, hát akkor mennyire igaz ez a jognál enyhébb társadalmi normákra, így például az erkölcsre. A helyzetet nincs mit csodálkozni: nagy társadalmi átalakulásoknak ez velejárója. Bűnös mulasztás lenne azonban, ha nem vennénk tudomásul a pozitív és negatív változásokat, és nem próbálnánk meg kijelölni azt a zsinórmértéket, amely útmutatást ad az egyénnek, és amely végső soron az erkölcsi rendszer stabilizálódásához vezet.

Megkívánja az etikai kódex létét a szakma ma is továbbélő múltbeli és jelenbeli társadalmi presztízsének állapota is. Úgy látszik, hogy a könyvtár és a könyvtáros-ság a „futottak még” torz értékrendtől elmozdult, mégpedig előremozdult. Azt a folyamatot elősegítendő, hogy elfoglalja az őt megillető objektív helyet a társadalmi értékrendben, egy etikai kódex jó eszköz lehet. Kell ez a kódex, akár a könyvtárosok öntudatosává válása, akár a társadalom mindenkori vezetése, akár más szakmák szempontjából vizsgáljuk a könyvtár, a könyvtáros-ság jelenlegi helyzetét és jövőbeli, kívánatos pozícióit.

Kódex vagy irányelv?

Nem osztom a tervezetből kiolvasható aggályokat a szakmai normagyűjtemény kódexre keresztelése miatt. Ez az erkölcsi normagyűjtemények esetében is elfogadott, bevett szokás, amiről nem feltétlenül asszociálnak az emberek a jogi természetű normagyűjteményekre. De ha néhányan arra asszociálnának is, ez lenne a legpregnánsabb elnevezés.

Máskülönben mint irányítási eszközök az irányelvek is használatosak a jogi szabályozásban, tehát ez az elnevezés sem különböztetné meg a jog világától. Ami ezt az elnevezést illeti: emlékezzünk, hány irányelv névre hallgató olyan dokumentumot volt módunkban megismerni, amelyek utópikus elképzeléseknek, álmódosításoknak bizonyultak a gyakorlatban. Idéztük, hivatkoztunk rájuk, de a

valóságban nem vagy alig érvényesültek: mi, könyvtárosok nem tudtuk, a fenntartók és a legfőbb irányítók pedig nem akarták érvényesíteni. Egyetértve azzal a véleménnyel és törekvéssel, hogy a kódex ne tiltásokat, hanem pozitív magatartási normákat tartalmazzon, meg kell jegyezni, hogy ez sem szól a kódex elnevezés ellen, hiszen még a jogi kódexek sem a tiltások gyűjteményei.

Hatály vagy illetékesség?

„Hatályról nem szívesen beszélünk ...” – írják a tervezet készítői, mert ez megint a jogra asszociálást eredményezheti. Valóban, a hatály, de a fejezet címében szereplő illetékesség kifejezés is leginkább jogi fogalom, ezek szerintem mégis megkerülhetetlenek a könyvtárosok etikai kódexében is. Lehet, hogy nem kell használni őket, csupán körülírni azt a témát, amit kifejeznek. Ismeretes, hogy a jogban beszélünk a jogi norma személyi, időbeli és területi hatályáról. Ebben a kódexben csupán azt kell meghatározni, hogy a benne foglalt normák milyen körben érvényesítendők, azaz kikre vonatkoznak. A hatályosság egyéb összefüggései (időbeli, területi) itt akár mellőzhetők is, annyira evidensek.

Kikre vonatkozzék hát a kódex? Számomra természetes, hogy minden könyvtárosra, a teljes könyvtárosságra. Ebből a szempontból mindegy, hogy a könyvtáros milyen típusú könyvtárban dolgozik, milyen munkakört lát el, ki a fenntartója, működtetője a könyvtárnak, amelyben dolgozik. Az más kérdés, hogy az etikai normák alkalmazása, érvényesülése során lehetnek speciális, megszorító vagy kiterjesztő szempontok, de a kódex egészének érvényessége szempontjából ez mellékes, ezeket a szempontokat másutt fel lehet sorolni, ki lehet fejteni, úgy, ahogyan a tervezet készítői ezt az egyes részekben meg is teszik.

A személyi hatályból, valamint abból, hogy a könyvtárak országos rendszert képeznek, az következik, hogy a kódexnek területi hatálya is van: az egész országra kiterjed. Van-e egy ilyenfajta kódexnek időbeli hatálya? Ilyen is van, ha kifejezetten nem is szólunk róla: ebben az esetben ez a kibocsátással és a módosítás lehetőségével függ össze.

Az eddig mondottakból következik az a javaslatom, hogy ne az legyen ennek a fejezetnek a címe, hogy „Az etikai kódex illetékességi köre”, inkább használjuk az „érvényességi” kifejezést.

Ide tartozik az a kérdés is, hogy intézményekre, szervezetekre vonatkozzék-e a kódex? Semmiképpen. Az intézmények, szervezetek szabályozása a jog, a különböző külső és belső szabályzatok dolga. A szervezetnek van működése, de nincs magatartása, márpedig az etikai norma magatartást szabályoz. A tervezet is – sok oldalról közelítve – a könyvtáros magatartására vonatkozó szabályokat tartalmaz, amikor szól a könyvtáros és a használó, a könyvtáros és a vezető, a könyvtáros és a fenntartó, a könyvtáros és a társadalom, illetve a társadalmi szervezetek viszonyáról stb.

A fentiekben tulajdonképpen állást foglaltam abban a kérdésben is, hogy csak egyesületi tagokra vonatkozzanak-e a kódex előírásai vagy tágabb körökre. Az előbbi semmiképpen sem lenne helyes. Tudomásom szerint jelenleg a könyvtárosoknak csak kisebb része egyesületi tag: az egyesületekbe való belépés teljesen önkéntes, ha nem lép be valaki, attól még könyvtáros marad.

Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy nem az erkölcs és nem is a mi kódexünk lesz az egyetlen, amely etikai szabályokat tartalmaz. A könyvtárosnak engedelmeknek kell a jogi normákba, a különféle szabályzatokba, sőt egyes eseti intézkedésekbe (pl. a vezetői vagy fenntartói utasításokba) foglalt etikai előírásoknak is. Emiatt is helyeselni lehet, hogy a könyvtáros kötelességeinek felsorolásában szerepeljen a jogkövető magatartás mint követelmény, hiszen a szakma szempontjából az ilyen magatartás is etikainak minősíthető.

Kiterjedjen-e a kódex más szakmák, intézmények dolgozóira, például a könyvtárakkal sokszor együtt emlegetett és egy törvényben szabályozott levéltárak, múzeumok, tehát a közgyűjtemények dolgozóira is? Hiába is mondanánk erre igent, ezt semmi nem indokolja, érvényesülését pedig végképp semmi sem garantálja. Rokon területek ugyan, de ezeknek ugyanúgy megvannak a speciális elveik és szabályaik, mint a könyvtárnak, a könyvtárosságnak. Az más kérdés, hogy a más intézmények könyvtáraiban dolgozó könyvtárosokra kiterjedjen-e? Elvileg igen, hiszen könyvtárosokról van szó, gyakorlatilag azonban attól függ, hogy az adott szakterület, intézmény, illetve maga a könyvtáros elfogadja-e a könyvtárosok etikai kódexét.

Az etikai kódex kibocsátása és elfogadása

Osztom a tervezetnek azzal kapcsolatos aggályát, hogy vajon mikor lesz erősebb hatása és szélesebb körű elfogadottsága a kódexnek: akkor-e, ha egyetlen szervezet bocsátja ki (feltételezem, hogy itt az MKE-re gondolnak), avagy ha több, illetve az összes szakmai szervezet írja alá mint kibocsátó. Úgy gondolom, hogy az utóbbira kellene törekedni. A kollektív kibocsátás egyik előfeltétele lehet az, ha az összes számításba vehető szakmai szervezetet bevonják az előkészítésbe, a kódex kidolgozásának folyamatába. Még akkor is így kellene csinálni, ha végül nem szerepelnek aláíróként. Ugyanakkor túlzásnak tartom azt, hogy a különféle nem szakmai társadalmi szervezetek, illetve ismert személyiségek aláírásukkal hitelesítsék a kódexet. Deklarálni kell azonban, hogy az utólagos csatlakozás mind egyénileg, mind a szervezeteket illetően lehetséges.

Hogyan fejezheti ki a kódexben összefoglalt etikai normák elfogadását a könyvtáros társadalom, hogyan fejezhetik ki a szakmai szervezetek (könyvtárak) és hogyan a nem kifejezetten könyvtáros-informatikus egyének, valamint szervezetek? A felsorolt lehetőségek közül a legnyomósabbnak azt a megoldást tartom, ha a szakmai-társadalmi szervezetbe való belépéskor a belépő nyilatkozatot ír alá arról, hogy elfogadja a könyvtáros etikai normákat. Ugyancsak jó megoldás, ha az első munkahelyre való belépéskor teszi ezt. A könyvtárosi diploma átvételekor történő aláírást, illetve (és főként) valamely könyvtári rendezvény alkalmából történő aláírást nem javaslom, mert a diploma átvételekor nem tudható, hogy ezt a szakmát választja-e (vagy pl. tanárnak megy), a rendezvényhez kapcsolódó aláírást pedig nem érzem elég komolylyak.

Mínde az új belépők (személyek vagy szervezetek) esetében könnyen megoldható a fenti módon, de mi legyen a módja annak, hogy a már egyesületi tagok és könyvtárban dolgozók is elfogadják, illetve kinyilvánítsák ebbéli akarataikat? Megoldás lehet, ha a könyvtárak a kibocsátás után szervezetükre nézve nyilatko-

zatban elfogadják a kódexet, miután a könyvtár kollektívája is megismerte és elfogadta. Bármennyire nagyobb a PR-értéke annak, ha valamennyi tag aláírásával tanúsítja az elfogadást, a megvalósítást nagyon nehézkesnek és feleslegesnek találom. A dilemma feloldására az előbbi módszert látom a legegyszerűbbnek. (Amikor könyvtárosokról beszélek, semmiképpen sem csak a könyvtárakban dolgozó, könyvtárosi-informatikusi szakképzettséggel rendelkezőkre gondolok, hanem a könyvtárak összes dolgozójára, képzettségétől, végzettségétől és munkakörétől függetlenül.)

Az etikai kódex alkalmazása

Az etikai kódex hatályosulásának, a benne foglalt normák gyakorlatban történő érvényesülésének sok garanciája lehet:

- Egyik a kódex széles körben történő megismerése és megismertetése. Ez a minél szélesebb körű nyilvánosság bevonását jelenti, mégpedig mind a három szakaszban, tehát kidolgozásának folyamatában, az elkészült kódex szakmai körökben történő, elfogadás előtti megvitatásával, majd az elfogadott kódex megismertetésével. Mindenképpen biztosítani kellene, hogy ne csupán a könyvtáros társadalom, hanem az egész társadalom tudomást szerezzen arról, hogy készül, elkészült és mit tartalmaz a könyvtárosok etikai kódexe.
- A másik garanciája lehet az érvényesülésnek, ha van egy olyan testület, amelynek az a feladata, hogy figyelemmel kísérje a kódex érvényesülését, eljárjon olyan esetekben, amikor a kódex előírásai nem érvényesülnek vagy azokat súlyosan megsértik. Kérdés persze, hogy mi módon szerezhet tapasztalatokat a testület; hogyan értesül arról, hogy a szabályt súlyosan megsértették. Egyéni panaszok formájában? Kizárni nem lehet, de elég viszolyogtató. Szakmai felmérések útján? Ez nem elképzelhetetlen, például úgy, hogy a bizottság, testület tagjai, illetve az általuk erre felkért személyek megvizsgálják a könyvtárakban, azok csoportjaiban, valamint egy-két kijelölt könyvtárban az érvényesülést egy-egy könyvtári szakterületen (pl. állománygyarapítás, tájékoztatás stb.).
- Mi történjen az összegyűjtött tapasztalatokkal? Természetesen az érintett szervezettel, valamint személyekkel a megállapításokat meg kell ismertetni, módot adva arra, hogy azokkal kapcsolatban véleményüket kifejhessék. Ugyancsak helyeselhető, hogy a könyvtári szaksajtóban (az érintettek megnevezése nélkül) közlésegyék a tapasztalatokat. Egy ilyen cikkben, tanulmányban utalni lehetne arra is, ha a kódex valamely előírása – a tapasztalatok szerint – nem alkalmazható, tehát módosításra szorul. A kódex-bizottság természetesen semmi szín alatt sem tekinthető fegyelmi hatóságnak, tehát nem szabhat ki fegyelmi büntetéseket (a legenyhébbet sem), de végső esetben a munkahelyi vezetőnek javasolhatja etikai-fegyelmi eljárás lefolytatását. Tetheti ezt azért is, mert a kifogásolt magatartás feltételezhetően az adott intézmény belső szabályait is sérti. Igaz, hogy más szakmák (pl. orvosi, ügyvédi) adott esetben elmennek az etikai szabályaikat sértő tag hivatástól való eltiltásáig is, de nekünk nem kellene ezt az utat követnünk. A munkaviszony

megszüntetése csak az erre felhatalmazottak intézkedése lehet, ez jogi és nem etikai aktus, bár az ezt kiváltó okok lehetnek etikai természetűek is.

- Feltétlenül szükségesnek tartom, hogy az etikai kódex beépüljön az oktatásba és a továbbképzésbe, a felsőfokú képzést illetően akár önálló stúdiumként is.

Tartalmi megfontolások

A fejezet hét pontban sorolja fel a tartalmi kérdéseket, amelyekkel – néhány kisebb változtatással – egyet lehet érteni.

- „A könyvtáros legyen ... elfogulatlan ...”. Helyes, de ne csak a társadalom különféle szervezeteivel, hanem a különféle eszmei áramlatokkal szemben is. A demokrácia pluralizmust feltételez, a pluralizmus pedig – mint tapasztaljuk is – nem csupán a szervezeti sokszínűséget jelenti, hanem különféle eszmék egyidejűségét is. Azt már a jog mondja meg, hogy ezek közül mi és hogyan üldözendő. Sőt, ha a demokrácia iránti elkötelezettséget kérjük számon a könyvtároson, e helyütt is meg kellene említeni a társadalom különböző csoportjaival kapcsolatos egyenlő magatartást is. (Másként tervezet ezt megteszi.)
- Elegendőnek tartanám azt írni, hogy „tegyen eleget munkahelyi kötelezettségeinek”, de semmi szín alatt nem írnám, hogy fogadja el és szolgálja (pláne!) a könyvtár fenntartója által meghatározott célokat. És ha nem jók ezek a célok? (Legutóbb megint felröppent Pécsen az az ötlet, hogy össze kellene vonni az egyetemi, a megyei és a városi könyvtárat. Természetesen a gondolat a fenntartóktól indult. Elvetettük.)
- Miért csak felsőfokú tanulmányok során sajátíthatja el a könyvtáros a szükséges ismereteket és készségeket? Nem kellene ilyen megszorítást tenni. A készségeket egyébként is inkább a gyakorlatban lehet elsajátítani.

Formai megfontolások

(Az előzőekben is sok szó esett már ilyesmiről csakúgy, mint a tartalmi megfontolásokról. Pl. kódex vagy irányelv? – végső soron ez formai kérdés is.)

Egyetértve azzal, hogy a kódex nem lesz változathatatlan dogma, mivel az a társadalmi környezet, amelyet megalkotásakor figyelembe vett, állandóan változik. A megfontolásra javasolt három réteg megkülönböztetésével egyetérttek az alábbi megjegyzésekkel:

- Az első csoportba tartozó tízparancsolat-szerű előírásoknál nem alkalmaznám a „hosszú időn keresztül változatlan marad” megszorítást. Egy több ezer éves intézménynek mostanra kikristályosodhattak és közismertté válhattak azok a jellemzői, normái, amelyek bármikor, bárhol, bármilyen formában jelenjen is meg az intézmény, azonosságokat mutatnak.
- A harmadik felsorolással kapcsolatban az a véleményem, hogy jórészt a megvalósulás, az érvényesülés tapasztalatainak összegyűjtéséről van szó, ami nem normatív természetű, nem maga a kódex, de ha azok alapján a kódexet módosítani fogjuk, a tapasztalatok is normává válhatnak. Ezek összegyűjtése, megvitatása, értékelése stb. a testület, vagy bizottság feladata lehet. A felső-

roltak másik része a kódex mellékletét képezheti (bibliográfiák, dokumentumok stb.). Van viszont a felsorolásban egy olyan egység, amely lehetne a kódex harmadik része, ez történetesen a könyvtárosi illetan. De még mennyire elkélne egy ilyen!

Az etikai kódex megalkotása

A tervezet e részében – talán mert emelkedettebb kérdésekről van szó – gyakori a szólamszerűség. Ezt a végleges szövegben kerülni kellene, anélkül, hogy a tartalmát kiirtanánk. Néhány példa:

- Elkötelezettség a szolgálat iránt... Valóban egyenesen altruistának kell lennie annak, aki erre a szolgálatra vállalkozik? A használók érdekeit valóban mindig minden más elé kell helyezni egy könyvtárosnak? Nem túlzás az egész emberiség előrehaladására, boldogulására való hivatkozás? Szerintem ez az egész bekezdés, az utolsó mondat kivételével erős túlzás.
- Törekvés a társadalmi harmóniára... Nem lenne elég és jobb, ha azt íránk, hogy törekvés a demokratikus kapcsolatokra?
- A cenzúra tagadása... Egyetértek ezzel, de nem csupán a nemzeti örökség részét képező unikális példányok használata korlátozható, hanem pl. a segédkönyvtári állomány, a helytörténeti gyűjteménybe tartozó dokumentumok egy része, esetleg más is. A korlátozás itt annyit jelent, hogy ezek a dokumentumok nem kölcsönözhetőek, helyben használatuk és a másolatkészítés lehetősége azonban megegyezik az egyéb állományrészek és egységek használatával. Mindannyian tudjuk, hogy e dokumentumok használatának korlátlaná tételével az állomány helyrehozhatatlanul sérülhet, esonkulhat.
- *A könyvtáros közösségi kötelezettsége* című fejezetben is vannak szólamszerű túlzások (pl. „a szellem lángját őrző könyvtáros”). Egyetértve azzal, hogy biztosítani kellene a használók beleszólását a könyvtár ügyeibe, jó lenne (ha ez bekerül a végleges szövegbe), ha legalább példálózó felsorolást adnánk arról, hogy ez milyen, egyéb elveket nem sértő módon történhet.
- *A kapcsolat a fenntartóval és a társadalmi szervezetekkel* című részben megint szó van a politikai pártokhoz és a társadalmi szervezetekhez való viszonyról. Egyetértek azzal, hogy a könyvtár rendezvények céljára ezeknek rendelkezésre bocsáthatja helyiségeit, felszerelését és szolgáltatásait. Nem értek egyet azonban azzal, hogy rendezvényeikről a könyvtár programkiadványában, hirdetőtábláján stb. tájékoztassa a könyvtárhasználókat. Szerintem ez kimeríti a politikai propaganda fogalmát, ami nem a könyvtár, hanem a rendező párt vagy társadalmi szervezet feladata.
- Nem túlzás elvárni egy zárt könyvtár munkatársától „a társadalom egészének és valamennyi tagjának szolgálatát”? Hogyan tud ennek eleget tenni a könyvtáros?

Egyéb megjegyzések

Nyilvánvalóvá kellene tenni a könyvtárosok számára, hogy az etikai kódex abban a tudatban készült, hogy az etika a társadalomnak nem egyetlen (bár talán

a legfontosabb) normarendszere, hanem a jogi normákkal, nem jogi jellegű szabályokkal, a szokásnormákkal, az illemmel együtt fejt ki – társadalmi méretekben is és a különböző szakmák képviselőre vonatkoztatva is – az emberi magatartást szabályozó pozitív hatását. A többi normának, normarendszernek a tárgya ugyanaz az emberi társadalom, ami az erkölcsi normáé, ennél fogva némely esetben szűkebb tárgyak is azonosak lehetnek. A társadalom azonban rendkívül tagolt képződmény, az emberi magatartások mozgatórugói és formái rendkívül sokfélék; vannak a különféle szabályozásoknak olyan vonatkozásai (tárgyai is), amelyek csak az egyik vagy másik normának képezik a tárgyát. Úgy gondolom, hogy a kódex végleges szövegében is ügyelni kellene a jogi, erkölcsi és illem-normák létre és megkülönböztetésére.

Fentebb már említettem, most megismétlem: a végleges szövegben kerülni kellene a szólamszerűségeket, a túlzásokat még akkor is, ha nem kell ropogós, merev, jogi normaszerű fogalmazásra törekedni. A túlzások ugyanis ronthatják az etikai kódex előírásainak érvényesülését és főként azoknak a szakmán kívüli megítélését.

Román Lászlóné

* * *

A tervezett etikai kódexben hangsúlyosabbá tenném a könyvtári vezetésre vonatkozó etikai követelmények megfogalmazását. A *Munkatársi kapcsolatok a könyvtárban* című fejezet tulajdonképpen minden lényeges dolgot magába foglal a vezetésről, de én ezt a kérdést olyan jelentőségűnek tartom, hogy akár külön fejezetet is megérdemelne. Leginkább érzelmi oldalról tudom ezt megmagyarázni: ha én, beosztott könyvtárosként azt látom, hogy egy etikai kódex kiemelten foglalkozik a főnökeim iránti elvárásokkal, jobban el tudom fogadni azt magamra nézve. Különösen abban a helyzetben, amelyben ők, a vezetőim fogják szankcionálni az én magatartásomat.

Az a tapasztalatom, hogy a vezetők szakmai tudása, műveltsége, magatartása olyan tekintélyt tud kivívni egy könyvtárban (és természetesen más munkahelyen is), amely az egész intézmény szellemét döntően befolyásolja, és a munkatársak kimondatlan elvárásoknak is igyekszik megfelelni. Hirtelen végiggondoltam az elmúlt 35 év könyvtárvezetőinek névsorát egy-egy nagy könyvtárunk élén. Ktől fogadtam (vagy fogadtam volna) el erkölcsi feddést? Ktől tanultam odafigyelést, tapintatos figyelmeztetést, késztetést a tudás és a szorgalom, a sokszor erőn felüli követelmények teljesítésére? Ki emelte mindig a léccet, hogy örömet érezek, amikor sikerült? Kinek a szavára adtam? Ki előtt szégyelltem volna, ha azt a könyvet nem olvastam, arról az eseményről nem tudtam volna, azt a szakmai kihívást nem vállaltam volna el?

Más kérdés, hogy a neveltetés, az indíttatás valakit fogékonyra tesz-e az erkölcsi kérdésekre. Én még egy másik világban születtem, így szerencsém volt. De éppen a napokban hallottam: valaki szólt a pad támláján ülő két lánynak, hogy besározzák a padot, és így más nem tud ráülni. És a két lány nem gorombán válaszolt, hanem azzal, hogy ezt nekik még senki nem mondta. Aztán letörölték zsebkendőjükkel a padot. Hát legyünk optimisták! Szólni kell, és erkölcsi kóde-

xeket kell fogalmazni, mert sokan élnek „hozott anyag” nélkül, miközben lehetnek fogékonyak a jóra. És talán nem csak szankciók nyomán.

Lévay Botondné

* * *

Az etikai kódex írásba foglalása mindenképpen időszerű, de – gondolom – ne legyen törvény. Nemcsak azért, mert a „be nem tartás” szankcionálással kellene, hogy járjon (különben mire való, ha egyszer törvény?), hanem azért is, mert mi-helyt valami törvénnyé válik, már kevésbé szimpatikus, mint az elfogadott, a társadalmi viselkedésbe beivódott szokások önkéntes, természetes követése. Egy, a kódex elkészülte után felállított etikai bizottság többet érne, mint egy törvény.

Az információs jogokkal való visszaélés nincs egyenes arányban a műveltségi szinttel. Ezt mondják velem némely erőszakos, magát felsőbbrendűnek képzelő orvosnál szerzett tapasztalataim. Az egészségügyben dolgozó könyvtárosoknak bizony nagy szükségük lesz az etikai kódexre. Hogyan tudnak a nem túl etikus felhasználóval szemben türelmesen úgy fellépni, hogy szakmai és emberi öntudatuk megmaradjon, sőt meg is nyilvánuljon? Tapasztalataim azt mutatták, könyvtárosainkat szinte kivétel nélkül eltöltötte a betegek javára végzett munka „boldog tudata”, és viseltek el sok méltatlanságot.

Egyetértek azzal, hogy a zárt vagy félig zárt könyvtárakban működő könyvtárosoknak a viszonya problematikus lehet az etikai kódexhez. A régi, központilag szabályozott működés kötelező funkcióit (lásd: könyvtári hálózatok) is nehéz volt elfogadtatni a fenntartókkal. Az, hogy a „központ kívánta, megkívánta”, mondott mégis valamit, de ma ez sincs már így. A fenntartó pl. szembesegült a könyvtárközi kölcsönzéssel, mert az ő költségvetése fedezte a beszerzett művek árát stb.

A formai részhez: egyetértek azzal, hogy szükség van egy alapelvetek kifejtő rész kiegészítéseként a különböző könyvtártípusokra vonatkozó részekre is. Az információterjesztést akadályozó fenntartói elvárások teljesítése, nyílt megtagadása vagy egy magasabb szempontnak engedelmessé tükben történő megsejzése stb. esetén mi az eljárás? (Lásd az *Elkötelezettség a szolgálat iránt* című fejezetet.) Gyakorlatunkban az utóbbira sokszor került sor, de nem járt a munkaviszony megszüntetésével.

Benda Mária

Hogyan lehetek jó könyvtáros?

Könyvtár szakos hallgatóként, később pályakezdő, gyakorló könyvtárosként számos alkalommal feltettem magamnak a kérdést: hogyan legyek jó könyvtáros?

Bizonyára kollégáimban és kollégáimban is felmerült már hasonló kérdés. Megpróbáltam elfogadható választ találni, de valahogy mindig hiányzott valami. Miért? Minden bizonnyal azért, mert oly sok megközelítésből adhatok választ erre a kérdésre. Megkérdezhetném talán az utca emberét, aki esetleg soha nem járt könyvtárban. Megkérdezhetném az olvasót, vagy ahogy manapság szívesebben nevezünk, a könyvtárhasználót. Megkérdezhetném egykori oktatóimat, a könyvtárosokat munkahelyemen és más általam ismert könyvtárakban. Azt hiszem, bárkit kérdeznék, mindenkitől más választ kapnék.

Jelenleg, oktatóként azt szeretném elérni, hogy hallgatóimból a jövőben jó könyvtáros váljék, ezért folyamatosan a szemem előtt lebeg a kérdés: milyen a jó könyvtáros? Megpróbálom most összegezni mindazokat a gondolatokat, amelyek valaha is megfordultak a fejemben. Számos megközelítéssel találkoztam már: milyen szerepe, feladata lehet a könyvtárosnak munkája során. Azt gondolom, egyik sem lehet a másiknál fontosabb. Talán egyes jól körülhatárolt munkakörökben bizonyos szerepekre nagyobb hangsúlyt kell(ene) fektetni, de a legtöbb könyvtárban ezek a feladatkörök azért nem különülnek el élesen. A könyvtárosnak tehát (legalább) egy kicsit mindegyikben „otthon kell lennie”.

A könyvtáros mint olvasó

Először is a könyvtáros maga is olvasó. Úgy gondolom, alapvető elvárás, hogy ne csak a könyvek borítóját, de tartalmát is ismerje. Talán nagyon hétköznapi a példa, de ha betérünk egy szaküzletbe, elvárjuk, hogy az eladó ismerje a polcon található árucikkeket, és meg tudja mondani, melyek azok, amelyek az igényeinknek megfelelhetnek. A könyvtárban is hasonló a helyzet. Ismernem és szeretnem kell a polcon található könyveket, és az igényeknek megfelelő dokumentumokat adni az olvasónak. Természetesen ha konkrétan keres valamit, erre nincs szükség. Mégis, esetenként akár a keresett irodalom kiegészítéseként, helyette, mellette ajánlanom kell valamit. Csak olyat tudok ajánlani, amit magam is ismerek, és elképzelésem szerint az igényeinek megfelel. Szakirodalom esetében ugyanúgy áll ez a lehetőség, mint a szépirodalom esetében. Még akkor is, ha szépirodalom olvasásához gyakrabban kérik ki a könyvtáros véleményét. Ha a könyvtáros nem olvas, sokkal nehezebben tud olvasmányt ajánlani. Tehát rendszeres, igényesen válogató, olvasott, tájékozott és művelt könyvtárosnak kellennem. Még egy, nem elhanyagolható indok szól az olvasó könyvtáros mellett. Tudnom kell azt is, milyen elvárásai, igényei lehetnek az olvasónak, aki hozzám fordul segítségért. Ezt akkor ismerem fel leginkább, amikor magam is olvasóként lépek be a könyvtárba. Tisztában

kellennem azzal is, hogy az olvasó nem feltétlenül könyvtáros (sőt általában nem az). Tehát ha segíteni akarok valamiben, magamnak is úgy kell gondolkodnom, mintha magam lennék az olvasó, a könyvtárhasználó.

A könyvtáros mint nyomozó

Azt hiszem, a legfontosabb feladatának (és erényének) tartja minden könyvtáros, hogy képes legyen fellelni bármilyen információt, amelyet valahol, valamikor, valamely információhordozón rögzítettek. Ez az, amiben jók vagyunk vagy jók lehetünk. Ezen a téren élhetjük meg a legnagyobb sikereket mindennapi munkánk során, és talán éppen ezért itt éljük meg esetenként a legnagyobb kudarccokat is.

Mintha magam lennék az olvasó, és nekem lenne szükségem adott dokumentumra (információra), úgy kell belevetnem magam a kutatásba. Mint Sherlock Holmes, tüzetesen vizsgálók át minden fellelhető nyomot, és haladok lépésről lépésre a titok nyitja (a keresett forrás) felé. Közben mint holmi gyanúsítottnak teszem fel a jelentéktelenség tűnő keresztkérdéseket az olvasónak, amelyekről sokszor magam sem tudom, miért is fontosak. Ha ügyes vagyok, a végén mindenre fény derül.

A könyvtáros mint pedagógus

Sokszor elhangzik, hogy a könyvtárnak és a könyvtárosnak nevelő szerepe van. Talán nem olyan direkt módon fejtí ki ezt a tevékenységet, mint egy hivatásos pedagógus, talán nem is áll szándékában, ez a szerepe mégsem elhanyagolható. Könyvtárosként, a kölesönzőpult mögött állva vagy a használót kiszolgálva szem előtt vagyok, ezzel akarva-akaratlan mintaként szolgál(hat)ok a környezetemben élők számára. Erről nem feledkezhetek meg egy pillanatra sem. Sőt, a könyvtárból kilépve is könyvtáros maradok, és egyszemélyben képviselem a könyvtárosok népes társadalmát. Ehhez mérten is kell viselkednem.

Ha mindezt kiegészítem azzal a sokat vitatott, hol támogatott, hol túrt feladattal, hogy igényes olvasóvá, olvasásra neveljem az egyszerű olvasót, akkor már egyértelmű, hogy pedagógusnak is kellennem. Valóban úgy helyes, ha kölesönös ez a szerep, és nevelés közben jómagam is tanulok. No de a jó könyvtáros holtig tanul, és úgy érzem, erre mindannyiunkban van hajlandóság.

A könyvtáros mint pszichológus

Munkám során a lehető legkülönbözőbb típusú, gondolkodású egyénnel találkozom. Kapcsolatot kell teremnem velük, lehetőleg pozitív kapcsolatot. Szinte az első pillanattól tudnom kell, hogyan szóljak hozzá, hogyan kérdezzem, és hogyan adjak választ a kérdésére. Elengedhetetlen, hogy némi pszichológiai érzékeléssel rendelkezzen. Nem is beszélve a „problémás” olvasókról, akikkel nagyon körültekintően kell eljárni.

Időnként nemcsak használókkal, hanem magunkkal szemben is alkalmazni kell a pszichológiát, hiszen magunk is emberek vagyunk. Vannak rossz napjaink, prob-

lémáink akár a magánéletben, akár a munkahelyen, ennek nyomát sem láthatja az, akivel éppen foglalkozunk. Sőt kollégáinkat sem terhelhetjük „külső” problémákkal. A belső problémákat viszont meg kell beszélni, kulturált, emberhez méltó módon, a megfelelő körülmények és keretek között. Ha ezt nem tesszük, csak a feszültséget növeljük, és ennek a levét az issza meg, aki a legkevésbé sem tehet róla.

A könyvtáros mint informatikus

Ha manapság a könyvtárosságról beszélünk, nem kerülhetjük ki az informatika kérdéskörét sem. Az újabb generációt (amelybe részben én is tartozom) már informatikus könyvtárosnak nevezik. Szerény véleményem szerint a megnevezés kissé félrevezető lehet, mivel a társadalom nagy része az informatikus szót jobban érti, mint a könyvtárost. Én a magam részéről sokkal inkább vagyok könyvtár(i) informatikus, hiszen egy igazi informatikusnak a nyomába sem érhetek. Magam részéről az informatikának azzal a kis szeletével foglalkozom, amelyre könyvtári munkám során szükség lehet. Természetesen ez is napról napra több lesz.

Az informatika jelenlétét és jelentőségét a könyvtárban nem firtatom, és azt hiszem, más sem. Ez is egy újabb szegmense hivatásuknak, amelyet még tanulunk, ha időnként csak szükséges rossznak tekintjük is. Akkor tudjuk majd igazán eredményesen hasznosítani, ha szükséges jónak tekintjük.

A könyvtáros mint könyvtáros

Ne feledjük, a könyvtáros elsősorban könyvtáros marad, akármilyen más feladatot, funkciót tulajdonítanak is neki. Egyre többet hangoztatott igény velünk szemben, hogy tudós könyvtárosok legyünk, de mindenekelőtt könyvtártudósnak kell lennünk. A szakma alapos ismerete és megbecsülése nélkül hogyan láthatnám el feladatomat? Újabb és újabb területeket kell megismernem, ugyanakkor nem szabad megfélemlenem a szakmai ismeretek fejlesztéséről vagy legalább szinten tartásáról sem. Időről időre kézbe veszem tehát a rendelkezésre álló kézikönyveket, nyomon követem a könyvtáros lapokban megjelent cikkeket, és a legújabb eredményeket a munkám során alkalmazom is. Mindemellett tagja vagyok könyvtáros szervezeteknek, ha tehetem, részt veszek szakmai rendezvényeken. Ilyenkor érzem igazán, hogy a könyvtárosok közösségének tagja vagyok. Láthatom, hogy ugyanazok a kérdések foglalkoztatják kollégáimat és kollégáimat, ugyanazok a problémák mutatkoznak más könyvtárakban is, nem csak nekem kell nehézségekkel küzdenem a mindennapokban. Látom azt is, hogy mindenkit egyformán büszkeséggel tölt el, ha kimondja: könyvtáros vagyok.

A könyvtáros mint polihisztor

Bár szoltam már arról, mennyire fontos, hogy tájékozottak, műveltek legyünk, bizonyos vélemények szerint – amelyeket a gyakorlat is nagyrészt alátámaszt – az úgynevezett általános műveltségénél többnek kell lennie annak a tudásnak, amellyel

rendelkezünk. Az az idő már elmúlt, amikor is valakit ténylegesen polihisztornak lehetett nevezni. Mégis az a tudásvágy, amely a legtöbb könyvtárosban munkálkodik, és az az információmennyiség, amellyel „dolgozunk” lehetővé teszi a széleskörű tájékozódást. Hogy valóban jól végezzük a munkánkat, erre szükség is van. Sőt, tevékenységünk során akarva-akaratlan újabb és újabb információkhoz juthatunk, és ismereteinket a legkülönbözőbb területeken bővíthetjük. Igyekezünk megismerni olyan tudományokat is, amelyek nem feltétlenül tartoznak érdeklődési körünkbe vagy szűken vett szakterületünkhöz. Meglátjuk, mindenhol fogunk érdekességeket találni.

Összegzés

Ezek szerint ha mindezeknek az igényeknek egytől egyig megfelelttem, jó könyvtáros leszek? Ha magamtól kérdezem ... talán. Ha a kollégáimat kérdezném? Ha értem a hivatásom, és jól végzem a munkám, igen. Ha a felhasználót? Ha minden kérdésre válaszolni tudtam, és minden információt megtaláltam, igen. Ha a hallgatóimat kérdezem? Ha mindezt át is tudom adni nekik, igen. Meg lehet felelni ennyi elvárásnak? Remélem, igen.

Felhasznált irodalomként nem tudok egyetlen kézikönyvet vagy cikket sem megjelölni, mivel gondolataim összegzéséhez nem használtam konkrét szakirodalmat. Nyilván volt néhány munka, amelynek ismerete vezetett következtetéseim levonásához. Közülük bármennyit említenék, bizonyos, hogy legalább annyi ki-maradna. Ezért inkább eltekintek ettől. Szó szerint nem idéztem senkit (így hivatkozásokat sem tudok megadni). Ha mégis hasonlóság mutatkozna valamely munkával, az esupán a véletlen műve lehet, esetleg azt jelenti, hogy egyre gondoltunk.

Vass Csaba